КИТОБХОНЛИК МАДАНИЯТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ГЕНЕЗИСИ ВА ТАРИХИ

doi 10.34920/2181-8207/2024/1-109

Равил Ашрапов,
Навоий шаҳар Педагогика институти, «Умумий Педагогика ва психология» кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. В статье автор проводит разносторонний анализ возникновения и становления мировой читательской культуры. В свете множества методологических подходов в историческом, культурном и философском контексте осмысливает феномен книги и трансформацию книжной культуры, влияние культуры чтения на мировоззрение людей, народов, формы организации и устройства жизни.

Рассматривает научные труды современных исследователей о месте и важности роли культуры чтения в жизни молодежи. Подводит к выводу о необходимости целостного, системного и междисциплинарного подхода в изучении проблем читательской культуры. Также автор подчеркивает, что образовательные, социально-культурные, экономические и политические сферы жизни имеют возможность кардинального изменения отношения молодежи к читательской культуре.

Исследует феномен «культуры чтения», разделив его на составляющие компоненты – культура, читательская грамотность, письменность, читатель, книжная культура. Особо указывает, что читательская культура тесно связана общей культурой самого общества.

Ключевые слова: виртуальная библиотека, электронные издания, культура, упадок культуры чтения, духовность молодежи, междисциплинарное исследование, развлекательное чтение, развитие книжной культуры, читательская грамотность, письменность, текстовая информация.

Annotation. In the article, the author conducts a comprehensive analysis of the emergence and development of world reading culture. In the light of many methodological approaches in a historical, cultural and philosophical context, he comprehends the phenomenon of the book and the transformation of book culture, the influence of the reading culture on the worldview of people, nations, forms of organization and structure of life.

Considers the scientific works of modern researchers about the place and importance of the role of reading culture in the lives of young people. Leads to the conclusion about the need for a holistic, systematic and interdisciplinary approach in studying the problems of reading culture. The author also emphasizes that educational, socio-cultural, economic and political spheres of life have the opportunity to radically change the attitude of young people towards reading culture.

Explores the phenomenon of “reading culture”, dividing it into its components – culture, reading literacy, writing, reader, book culture. Particularly indicates that reading culture is closely connected by the general culture of society itself.

Key words: virtual library, electronic publications, culture, decline of reading culture, youth spirituality, interdisciplinary research, recreational reading, development of book culture, reading literacy, writing, text information.

Узоқ ўтмиш ва ҳозирги кунда ҳам инсон хулқ-атворини ижобий ҳислатларининг шаклланишида китоб мутолааси жуда ҳам муҳим ҳисобланади. Шу сабаб аҳоли ўртасида, айниқса ёшлар орасида китобхонлик маданиятини янада ривожланиши давлат ва жамият тараққиётининг муҳим омилларидан биридир. Айни дамда техника асри сабаб тош ёзувлар ва босма китобларга эҳтиёж камайиб бормоқда.

Сўнгги 10-15 йил ичида ҳаётнинг таълим, ижтимоий-маданий ва иқтисодий соҳаларида парадигма ўзгариши, ёшларнинг маданиятга, китоб ўқишга ҳам муносабатини ўзгартирди. Илмий ва маданий ҳамжамият бу ҳолатни «ўқиш маданияти инқирози» деб атади».[2]

Бизнинг фикримизча, ижтимоий, гуманитар ва табиий фанларнинг турли соҳалари томонидан ўқиш ҳодисаси тўғрисида тўпланган билимларни тизимлаштириш ва бир бутунга бирлаштириш зарур.

Ёшларнинг ўқиш маданиятини ривожлантириш бўйича самарали чора-тадбирларни тўлиқ ишлаб чиқиш, жумладан, биринчидан, фанлараро тадқиқотлар (фалсафа, социология, педагогика); иккинчидан, жамиятнинг турли қатламлари (олимлар, жамоат арбоблари, ўқитувчилар, ота-оналар) саъй-ҳаракатларини бирлаштириш билан эришиш мумкин.

В.Бородина ўз тадқиқотларида китобхонликни ва ўқиш маданияти тўғрисидаги «Бу муаммони фанлараро даражада тушунишга яхлит ёндашувни талаб қилади. Ўқиш ҳақидаги ҳетерожен фанлараро билимларни тушуниш ва умумлаштиришнинг шошилинч зарурати унинг турли жиҳатлари ҳақидаги илмий ғояларни бошқа назарий ва услубий асосда синтез қилишни талаб қилади, бу бир қатор омилларга боғлиқ", – эканлигини таъкидлайди.[3]

Е.Мельникова ва А.Киричек ўқиш томонларини тадқиқ қилишда эмпирик ва назарий маълумотлар олимлари томонидан тўпланган натижаларнинг парчаланиши ва тўлиқ эмаслиги ҳақида ёзадилар. [4],[5]

Дарҳақиқат, замонавий дунёда китобхонлик маданияти муаммоси долзарб, мунозарали бўлиб қолди ва алоҳида, ва холис ёндашувни талаб қилади. Ёшларнинг ўйин-кулгиларининг таркибий қисмлари аниқ ўзгарганлиги ва эскирган усуллар ва тадқиқот усулларидан фойдаланган ҳолда китобхонлик маданиятининг ҳозирги ҳолатини тўлиқ ва холисона баҳолаш мумкин эмаслиги аён бўлди. Ўқишнинг тўлиқ расмини аниқлаш учун кенг қамровли таҳлил зарур.

Ю.Мелентьева Эпиктетнинг фалсафа ўз иқтидорсизлиги онгдан бошланади деган фикрини тасдиқлаб: «Ўқишда мавжуд вазиятни чуқур фалсафий тушунишнинг етишмаслиги; ўқиш соҳасидаги янги ҳодисаларни фалсафий тушуниш. Ушбу ҳодисаларга фалсафий қарашнинг деярли йўқлиги ва уларни тушунишнинг фалсафий асослари бошқа фанларда ўқишни ўрганишга илмий ёндашувларга салбий таъсир қилади», – деб фикр юритади.[6]

Китобхонлик маданияти тушунчасини асослаш ва мазмунли тўлдириш, унинг ёшларнинг онги ва маънавий-ахлоқий қадриятларига таъсирини ўрганиш, бу борада олимлари томонидан олиб борилган тадқиқот натижаларини бирлаштириш ҳамда фан нуқтаи назаридан ўрганиш учун эҳтиёж борлиги аён бўлади. Бу жараённи тўлиқ амалга оширилиши бизнинг фикримизча, ижтимоий фалсафанинг ривожланиши туртки бўлади. Айнан ижтимоий фалсафа ҳозирги босқичда китобхонлик маданияти билан боғлиқ муаммоларни чуқур англаш ва вазиятни ҳар томонлама кўриб чиқишга қодир.

Асосий қисм. Глобаллашув, универсал рақамлаштириш ва жамиятни чекланмаган технологиялаштириш жараёнлари ёш авлодда ўқишга бўлган қизиқишни камайтиришнинг аниқ тенденцияси билан алоҳида вазиятни яратди.

Сўнгги ўн беш-йигирма йил ичида ўқиш соҳасидаги мутахассислар томонидан олиб борилган тадқиқотлар натижалари бизнинг фикримизни тасдиқловчи қуйидаги тенденцияни таъкидлади:

- ўқишга бўлган муносабат ўзгарди – ўқиш прагматик ва утилитарианга айланди
- бўш вақтда ўқиш вақти қисқартирилди
- ўқувчи ҳали ҳам оммавий ва кўнгилочар ўқишни афзал кўради
- электрон оммавий ахборот воситалари ўқувчининг қоғоз маҳсулотларини афзал кўришидан анча олдинда
- маданий, маърифий ва эстетик ўқиш элитистик фаолиятга айланиб бормоқда.[7]

Шуни таъкидлаш керакки, китобхонлик маданияти тушунчаси унинг кўп қиррали яхлитлигини ташкил этувчи бир нечта таркибий қисмлардан иборат. Булар маданият, ки-

Бизнинг фикримизча, ижтимоий, гуманитар ва табиий фанларнинг турли соҳалари томонидан ўқиш ҳодисаси тўғрисида тўпланган билимларни тизимлаштириш ва бир бутунга бирлаштириш зарур

Ёшларнинг ўйин-кулгиларининг таркибий қисмлари аниқ ўзгарганлиги ва эскирган усуллар ва тадқиқот усулларидан фойдаланган ҳолда китобхонлик маданиятининг ҳозирги ҳолатини тўлиқ ва холисона баҳолаш мумкин эмаслиги аён бўлди

тобларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши тарихи (китоб маданияти), ўқиш, ўқиш саводхонлиги, ёзиш ва ўқувчининг ўзи. Ушбу таркибий қисмларни ўрганиш китобхонлик маданияти ҳодисасини чуқур ва пухта ўрганишга ёрдам беради.

Фалсафа нуқтаи назаридан маданият инсон ҳаётини ташкил этиш ва шакллантиришнинг ўзига хос усули бўлиб, маънавий ва моддий меҳнат маҳсулотларида, ижтимоий меъёрлар, анъаналар ва тамойиллар тузилишида, маънавий ва ахлоқий қадриятларда, одамларнинг табиат билан ўзаро муносабатларининг уйғунлигида намоён бўлади. Бу шахснинг ўқиш ва интеллектуал уйғунлиги феномени томонидан яратилган бутун муҳит сифатида маълум бир макондир.[8]

«Маданият» тоифасини биринчи гуруҳ позициясидан тушуниш эволюция жараёнида инсоният томонидан яратилган моддий ва маънавий қадриятлар – таълим, фан, санъат ва ишлаб чиқаришни ривожлантиришдаги муваффақият ва ютуқлар йиғиндисига қисқартирилади

Сўнгги ўн йилликларнинг фан ва техника соҳасидаги ютуқлари «маданият» феномени ҳақидаги тушунчани сезиларли даражада кенгайтирди ва чуқурлаштирди. Ҳозирги вақтда маданият тушунчасининг 300 дан ортиқ таърифлари мавжуд ва бу таърифлар иккита катта гуруҳга қисқартирилган.[9]

«Маданият» тоифасини биринчи гуруҳ позициясидан тушуниш эволюция жараёнида инсоният томонидан яратилган моддий ва маънавий қадриятлар – таълим, фан, санъат ва ишлаб чиқаришни ривожлантиришдаги муваффақият ва ютуқлар йиғиндисига қисқартирилади. Таърифларнинг иккинчи гуруҳи одамларнинг табиат, жамият ва ўзи билан муносабатларининг диалектик ва эволюцион шартли шакллари «маданият» ни тушуниш билан тавсифланади. Ушбу тоифадаги асосий нарса инсоннинг атрофидаги воқеликка муносабатини тушуниш ва аниқлаш, унинг ички дунёси ва атрофидаги одамлар билан ўзаро муносабатларнинг тарихан аниқланган шакллари ва усулларини акс эттиради, бу унинг фикрлаши ва хатти-ҳаракатларига таъсир қилади.

Жамиятдаги инсон маданияти жуда муҳим, айнан биологик шахсни шакллантиради ва ижтимоий шахсга айлантиради, шу билан унинг хатти-ҳаракатларини тартибга солади ва шакллантиради

Маданият нафақат шахсиятнинг асосий, мазмунли ва муҳим кучларини яратади ва шакллантиради, балки мулоқот ва мулоқотда мужассам бўлган маълумот, билим, ҳиссиётлар алмашинувида ҳам ўзини намоён қилади. Маданият инсоният билан биргаликда вужудга келади ва у билан биргаликда барча тарихий ўзгаришларни бошдан кечиради. Маданиятнинг биринчи ва ингичка қатлами – нутқ, тил ва ёзувнинг келиб чиқиши – ҳайвонот дунёсини инсон дунёсидан, ижтимоий дунёни биологик дунёдан ажратиб турувчи чизиқ бўлиб хизмат қилди. Шундай қилиб, жамият сунъий табиатни яратиб, бир вақтнинг ўзида ривожланаётган инсониятнинг ўзини, унда кодланган маданиятни истеъмол қилиш ва ундан фойдаланишга қодир бўлган одамларнинг ўзини шакллантиради. Жамият маданияти ўзининг икки томонлама табиатини шундай очиб беради. Бу нарсаларда мустаҳкамланган ҳаётий фаолиятни тўпланган шакллари, бошқа томондан, одамлар онгида сақланиб қолган ва мустаҳкамланган маънавий, интеллектуал ва ақлий фаолият шакллари ҳисобланади. Жамият маданияти объектив (моддий) ва тасаввур қилинадиган (интеллектуал, маънавий) таркибий қисмларнинг бирлигидан яратилади. Бир жамият маданиятининг моддий ва маънавий таркибий қисмлари бошқа даврлар ва халқлар маданияти элементларига тўғри келмаслиги мумкин. Ҳар бир жамиятнинг ўзига хос маданий объектлари ва ўзига хос маданий шахслари бор. Ушбу турли қутбларнинг боғланишидан маданиятларнинг ўзига хос тарихий турлари пайдо бўлади.

Жамиятдаги инсон маданияти жуда муҳим, айнан биологик шахсни шакллантиради ва ижтимоий шахсга айлантиради, шу билан унинг хатти-ҳаракатларини тартибга солади ва шакллантиради. Маданиятшунос олимларнинг фикрича, «Ҳар бир маданият инсоннинг дунёга ва ўзига бўлган маълум муносабати билан яратилган ноёб оламдир. Турли маданиятларни ўрганиш орқали биз нафақат китобларни, ибодатхоналарни ёки археологик топилмаларни ўрганамиз, балки одамлар биздан бошқача яшаган ва ҳис қилган бошқа инсоний оламларни кашф этамиз. Ҳар бир маданият инсоннинг ижодий ўзини ўзи англаш усулидир. Шу сабабли, бошқа маданиятларни тушуниш бизни нафақат янги билимлар, балки янги ижодий тажриба билан ҳам бойитади».[10]

Ю.Мелентьеванинг фикрича китобхонлик маданиятининг таркибий қисмларидан бири бу китоб маданиятидир.[11]

Китоб, китобхонлик маданияти (матнли маълумотларни ўқиш маданияти) бутун маданиятни шакллантиришнинг бошланғич ва асосий омилини англатади. Китоб маданияти, ўқиш маданияти, китобларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши тарихи, ёзув ўқиш маданияти ҳодисасининг ажралмас қисмидир ва китоб бутун инсоният маданиятининг энг тўлиқ ва ранг-баранг ифодасидир. Китоб маҳсулотларининг пайдо бўлиши ва ривожланиши жамият ривожланиши билан чамбарчас боғлиқдир. Ф.Беконнинг ёзишича: “Китоблар – вақт тўлқинларида сайёҳат қиладиган ва

қимматбаҳо юкларини авлоддан-авлодга эҳтиёткорлик билан олиб юрадиган фикрли кемаларидир”, – дейди.[12]

Китобнинг ривожланишини ижтимоий-фалсафий таҳлил қилиш, тарихий, маданий ва фалсафий контекстда турли хил услубий ёндашувлар асосида китобнинг моҳияти ва келиб чиқишини очиб бериш, китоб феномени ва китоб маданиятининг ўзгариши, китобнинг ривожланишига таъсирини келтириб чиқаради.

А.Орешина китоб кўпчилик учун «атрофимиздаги маконда таниш предметга» айланганини ёзади. Китобнинг ишлаши учун ўқувчи томонидан маълум бир ҳаракатни бажариш керак, у давом этади: “Уни олинг, очинг, кўриб чиқинг. Электрон китоб билан солиштирганда, ҳақиқий китобни бошқа китоблар билан солиштирганда ҳис қилиш мумкин. Моддий китоб, виртуал, сезилмайдиган моддадан фарқли ўлароқ, инсон ҳаёти давомида объектив равишда ҳамроҳ бўлади ва эгаси-ўқувчи характерига эга – оригинал ёзувлар, совға ёзувлари, йиртилган саҳифалар, хатчўп сифатида саҳифаларнинг эгилган бурчаклари кўринишда акс этади”.[13]

Инсон учун китобни ҳис қилиш, у билан мулоқот қилиш ва унга ҳиссий муносабатда бўлиш муҳимдир. Баъзида китоб қийин пайтларда энг содиқ дўстдир. Бу моддий бойликнинг барчаси электрон ўқувчиларда мавжуд эмас.

Аммо шуни ҳам таъкидлаш керакки, дунёда қанча китоблар нашр этилган, улар китобхонлардан кўра кўпроқ ёзувчилар бордек туюлиши мумкин. Афоризмда бўлгани каби: «Илгари китоблар кам ва қочқинлар кўп эди. Ва энди китоблар жуда кўп ва ўзингизни қандай қутқариш кераклигини ким айтади?».[14] Китоб дўконлари жавонлари кўпинча ёшлар томонидан талаб қилинмаган китобларга тўла. Ваколатнинг пасайиши ва китоб маҳсулотларининг қадрсизланишининг сабабларидан бири – «бир кунлик китобларнинг хилма-хиллиги», маданий аҳамиятга эга бўлмаган жуда кўп китоблар эмасми?. [15]

Н.Рубакин ёзганидек, муаллиф ва ўқувчи ўртасида органик муносабатлар бўлиши керак, ҳар бир ёзувчининг ўз китобхонлар гуруҳи, ўз аудиторияси ва ҳар бир ўқувчи турининг ўзига хос муаллифлари бор.[16] В.Белинский ҳам худди шундай фикрда эди: «Халқни билмайдиган ёзувчилар халқ учун китоб ёзмасликлари керак, на унинг характери, на урф-одатлари, на турмуш тарзи, на эҳтиёжлари».[17]

Китобшунос ва тарихчи Э.Охунжоновнинг фикри қизиқ: «Жамият ва унинг аъзолари китоб маданиятининг сифати ва ривожланиш даражаси унинг эволюциясининг ҳар бир босқичида доимо халқнинг интеллектуал салоҳияти, маънавияти ва маданиятининг акси ва ифодали хусусияти бўлиб хизмат қилади».[18]

Ўқиш маданияти атамаси олимлар томонидан жуда кўп ўрганилганига, кўпинча нашрларда, илмий мақолаларда ва маърузаларда қўлланилишига қарамай, тадқиқотчилар ҳали ҳам унга аниқ таъриф бера олмайдилар.

Масалан, А.Умаровнинг фикрича, «Китобхонлик маданияти – бу ахборот тўплашга қаратилган жараён, хулқ-атвор ва фаолият мазмунини ўзгартирадиган билимлар, нормалар, атрибутлар мажмуи».[19]

Китобхонлик соҳасидаги яна бир ўзбек тадқиқотчиси Е.Йўлдошевнинг фикрича, «Китобхонлик маданияти жуда кенг тушунча бўлиб, китобга қизиқиш ва унга муҳаббат, адабиёт билан танишиш, китобни махсус билиш ва у билан ишлаш, китобдан тўлиқ фойдаланиш демакдир. Бу кўникма ва малакани талаб қилади».[20]

Т.Галактионова, ушбу мавзуни ўрганиш билан жуда жиддий шуғулланадиганлардан бири, китобхонлик маданияти атамасини «Маълум бир макон сифатида, шахснинг ахлоқий ва интеллектуал уйғунлиги учун ўқиш феномени томонидан яратилган ажралмас муҳит сифатида тушунади».[21]

Китобхонлик маданияти тушунчасини талқин қилишда кўплаб ёндашувлар мавжуд.

Китоб ноширларининг фикрича, китобхонлик маданияти «Нашрлардан энг оқилона ва пухта фойдаланиш техникасига эга бўлишдир, китоб танқидчилари бу ҳодисани китоб билан ишлаш кўникмалари тўплами, ўқиш жараёнини мақбул ташкил этиш учун билим, кўникмалар тўплами»,–деб тушунишади.[22],[23]

Кутубхоначилар учун китобхонлик маданияти тушунчаси кутубхона қоидалари ва китобхоннинг китоб билан муомала қилиш ахлоқининг асосий талабларидан иборат – китоб саҳифаларини эгманг, уларга эслатма қўйманг, китобдан саҳифаларни йиртиб ташламанг, ўз вақтида ўқиган китобингизни топширинг, ўқиш залида ўқиш пайтида шовқин қилманг каби эслатмалар билан фаолият олиб боришлари муҳимдир. Бу ҳам китобхонлик маданиятига амал қилиш қоидаларидир.

Китобнинг ривожланишини ижтимоий-фалсафий таҳлил қилиш, тарихий, маданий ва фалсафий контекстда турли хил услубий ёндашувлар асосида китобнинг моҳияти ва келиб чиқишини очиб бериш, китоб феномени ва китоб маданиятининг ўзгариши, китобнинг ривожланишига таъсирини келтириб чиқаради

Ўқиш маданияти атамаси олимлар томонидан жуда кўп ўрганилганига, кўпинча нашрларда, илмий мақолаларда ва маърузаларда қўлланилишига қарамай, тадқиқотчилар ҳали ҳам унга аниқ таъриф бера олмайдилар

Ўқитувчилар китобхонлик маданиятини инсоннинг умумий маданиятининг ажралмас қисми сифатида тушунадилар, бу китоб билан ишлаш кўникмалари тўплами, шу жумладан, мавзуни онгли танлаш, тизимли ва изчил ўқиш, шунингдек, тўғри адабиётларни топиш қобилиятидир. [24]

Ўқиш луғатида китобхонлик маданияти: «Инсониятнинг ижтимоий-тарихий ва маданий ривожланишининг маълум бир босқичига мувофиқ ўқувчи социализацияси соҳасидаги шахс ва жамиятнинг ютуқлари тўплами» деб таърифланади».[25]

Кўпгина китобшунос олимлар ва файласуфлар замонавий жамиятда китобхонлик маданияти ахборот маданиятининг муҳим таркибий қисмларидан бири деб ҳисоблашади ва «китобхонлик маданияти» атамасининг илмий муомаладан чиқиб кетишига йўл қўйилмаслигига эътибор беришади. [26]

Кўпгина китобшунос олимлар ва файласуфлар замонавий жамиятда китобхонлик маданияти ахборот маданиятининг муҳим таркибий қисмларидан бири деб ҳисоблашади ва «китобхонлик маданияти» атамасининг илмий муомаладан чиқиб кетишига йўл қўйилмаслигига эътибор беришади

Бизнинг фикримизча, бошқа таърифлар билан бир қаторда китобхонлик маданияти тушунчасига табиатни, ижтимоий ҳодисаларни, жамиятни, тафаккурни ва инсоннинг ушбу жамиятдаги ўрнини ўрганадиган фан ижтимоий фалсафа томонидан тўлиқ жавоб берилиши мумкин.

Хулоса. Ижтимоий-фалсафий контекстда китобхонлик маданияти ҳодисаси ташқи маданият ва инсоннинг ички дунёси ўртасидаги узвий боғлиқлик сифатида қаралади, бу унинг тарбияси, ўтмиш тажрибаси ва дунёқарашига боғлиқ. Ўқувчи ўзи мавжуд бўлган ва фаолият кўрсатадиган дунё билан чамбарчас боғлиқ. Китобхонлик маданиятининг ривожланиш даражаси гуманитар маданият элементлари тизимлари призмаси орқали кўриб чиқилади ва баҳоланади, улар орасида нутқ маданияти, фикрлаш даражаси, эстетик дид ва ҳиссий интеллектни ажратиб кўрсатиш мумкин.

Китобхонлик маданияти – бу шахснинг шахсга айланишига ҳисса қўшадиган маънавий эҳтиёжлар билан шартланган шахс ва жамият ўртасидаги мураккаб муносабатлар.

Шундай қилиб, китобхонлик маданияти, шу жумладан, инсон маданияти, шахсий фазилатлари (айниқса маънавий), жамият, ёш хусусиятлари, инсон интилишлари, биринчи навбатда, ўқишга принципиал ва жиддий муносабатни назарда тутади, чунки ҳақиқий ўқиш, хоҳ қоғоз бўлсин, хоҳ электрон китоб, одамни ўзгартиради.

“Инсон яхлитдир, у ижтимоий муносабатларнинг бойлигини, алоқаларини, маданиятнинг бутун мавжуд даражасини ўзида мужассам этади. Жамиятнинг барча эҳтиёжлари, манфаатлари ва мақсадлари уларнинг мустақил ҳаётида яшамайди ва фаолият юритмайди, улар билвосита ҳар бир шахснинг эҳтиёжлари, манфаатлари ва мақсадларида ифодаланади. Шундай қилиб, инсон ўз ичида бутун бир ижтимоий космосни олиб юради”, деб ёзади файласуф В. Барулин.[27]

“Инсон яхлитдир, у ижтимоий муносабатларнинг бойлигини, алоқаларини, маданиятнинг бутун мавжуд даражасини ўзида мужассам этади. Жамиятнинг барча эҳтиёжлари, манфаатлари ва мақсадлари уларнинг мустақил ҳаётида яшамайди ва фаолият юритмайди, улар билвосита ҳар бир шахснинг эҳтиёжлари, манфаатлари ва мақсадларида ифодаланади

Инсоннинг ўзини, жамиятни табиат ва бу дунёнинг бир қисми сифатида тушуниши турли шаклларда амалга оширилади: фалсафий, илмий, диний, тарихий. Турли цивилизация ва маданиятларда инсоният ривожланишининг турли босқичларида бундай когнитив турларнинг тўплами хилма-хилдир. Билишнинг ҳар бир тури ўзига хос хусусиятларга, уни бошқа турлардан ажратиб турадиган хусусиятларга эга.

Инсонни жамият, табиат ва бошқа (шунга ўхшаш) мавзулар билан боғлайдиган дунёни билишнинг шундай воситаларидан бири унинг ўқиш маданиятидир.

Ушбу тадқиқотда ёшларнинг дунёқараши, хулқ-атвори ва маънавий қиёфасига таъсир қилиш шаклларидан бири сифатида олиб борилган китобхонлик маданиятининг ижтимоий-фалсафий таҳлили бир қатор муҳим хулосалар чиқаришга имкон беради. Аввало, тадқиқот давомида маълум бўлишича, қадим замонлардан бери ўқувчи маданияти нафақат жамият маданияти даражасининг асосий кўрсаткичи, балки унинг ривожланишининг ажралмас шарти бўлиб келган. Китобхонлик маданиятининг шаклланиши ва ривожланиши билан инсоннинг умумий маданияти, ахлоқи, одамларнинг маънавияти, уларнинг бир-бирига, атроф-муҳитга муносабатлари сифатида қадриятлар ўзгаради ва жамиятнинг ўзи ривожланади.

Бошқа томондан, тез ўзгарувчан дунё, ахборот маданияти ва жамиятнинг жадал ривожланиши, янги иқтисодий ва ижтимоий-маданий ўзгаришлар ёш китобхонларнинг қадрият йўналишлари ва ҳаётий афзалликларига ўз тузатишларини киритмоқда. Электрон технологиялар ва интерактив тармоқ маконининг жадал ривожланиши электрон нашрлар сонини кўпайтирди, рақамли кутубхоналар, виртуал китоб клублари, онлайн жамоалар ва кўплаб веб-сайтларнинг пайдо бўлишига сабаб бўлди. Ва натижада ўқувчининг анъанавий китобларга муносабати ўзгарди. Бу инсоният ўқишни тўхтатган дегани эмас. Йўқ. Шунчаки, ўқувчи бошқа, янги, ахборот технологиялари даражасига ўтди.

Китобхонликни оммага, халққа тарғиб

қилиш, юксак китобхонлик маданиятини шакллантириш ёшларнинг ахлоқи ва маънавиятини, жадал ривожланаётган ахборот жамиятида ижодий, самарали ва мустақил ҳаракат қилишга қодир баркамол шахсни шакллантиришнинг асосий омилидир. Ва бу масала тўлиқ ҳал қилинмагунча, бу ҳаётимизда доимо тўсиқ сифатида келади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Гудова М.Ю. Саводхонликдан кейинги даврда ўқиш: маданий таҳлил // Дисс... маданиятшунослик доктори. - Екатеринбург, 2015. - б. 6.

2. Дубин Б.В., Зоркая Н.А. / 2008 йилда Россияда ўқиш / / тенденциялар ва муаммолар. - Москва, 2008. - б. 27.

3. Бородина В.Е. Ўқувчи шахсини ривожлантириш: назарий ва услубий жиҳатлар. // Педагогика фанлари доктори диссертациясининг реферати. Санкт-Петербург, 2007, - б. 2.

4. Мельникова Е.Ю. Россияда китоблар ва ўқиш ҳақидаги фольклор тарихига оид хаёлий китоб / иншолар. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургдаги Европа университетининг нашриёти, 2011 йил. бб. 19-33.

5. Киричек А.С. Ўқиш маданияти билим предмети сифатида. / В. І. Вернадский Тавриде Миллий университетининг илмий эслатмалари / / «ўрта ва олий мактаблар педагогикаси муаммолари»туркуми. Ҳажми 27 (66). 2014 Но. 3. - бб. 35-46.

6. Мелентьева Ю.Р. Ўқишнинг умумий назарияси, Москва: Наука. 2015. - б. 133.

7. Галактионова Т.Г. Мактаб ўқувчиларини ўқиш очиқ таълимнинг ижтимоий-педагогик ҳодисаси сифатида: тадқиқот муаммолари. - М. 2006. - б. 71.

8. Галактионова Т.Г. Мактаб ўқувчиларини ўқиш очиқ таълимнинг ижтимоий-психологик ҳодисаси сифатида. Монография. - Санкт-Петербург, 2007, - б. 124.

9. Бобахов В.А., Левикова Л.И. Культурология // хрестоматия, атамалар луғати. - М; Адолатли матбуот. 2000. – бб. 393-397.

10. Маданиятшунослик: дарслик / жавобан. муҳаррир Радугин А.А.-М.: Марказ, 2001. - б. 304.

11. Мелентьева Ю.Р. Китоб маданияти таркибида ўқишнинг ўрни / Ю.Р. Мелентьева / / китоб маданияти. Шаклланиш ва ривожланиш хусусиятлари: Россия-Украина илмий форуми материаллари. - М., 2008. - бб. 62-63.

12. Хоромин Н.Я. Донолик энциклопедияси. Литр, - Москва. 2007, - б. 814.

13. Орешина А.В. Замонавий китоб дизайнидаги шаклнинг динамик жиҳатлари / / Педагогика фанлари номзоди диссертацияси. - Москва, 2014, - б. 36.

14. Павлинов В. Худодан донолик / / Атонит иеромонах. Симуннинг китоби, https://proza.ru/2017/06/29/1576.

15. Сиротюк О.В. Замонавий ахборот маконида китоб ва китобхонликнинг ролини аниқлаш. Симферопол: Библиосфера, 2017, Но. 2. - б. 17.

16. Рубакин Н.А. Ўқувчи ва китоблар психологияси / / библиологик психологияга қисқача кириш. - М.-ЖИ., 1929. - б.103.

17. Трофимова Р.А. Библиосоциология / / Тарих, назариялар, методология, тадқиқот усуллари // ижтимоий Фанлар доктори диссертацияси. Барнаул, 2002.- б. 317.

18. Охунжанов Е.А. Ўзбекистон ёзма ва китоб маданияти. Антик давр ва Ўрта асрлар. - Тошкент, 2015 йил. - б. 17.

19. Умаров А.О. Иҳтимоий-маданий тараққиётни такомиллаштириш ва комил инсон шахсини силкитишда мутолаа роллари / / ижтимоий.f.d... Реферат диссертацияси.- Т., - б. 56.

20. Электрон кутубхона тармоқларида илмий-талимий маълумотлар яратиш ва улардан фойдаланиш технологиялари . - Тошкент: ООО «Е-ЛИНЕ PRESS», 2017. - б. 67.

21. Галактионова Т.Г. Мактаб ўқувчиларини ўқиш очиқ таълимнинг ижтимоий-педагогик ҳодисаси сифатида (тадқиқотнинг назарий ва услубий асослари): моногр. - Санкт-Петербург, 2007. - б. 164.

22. Косаеспирова Г. М. Педагогик луғат. - М. 2005. - б. 17.

23. Ўқиш луғати.- М.: Эксмо, 2017.- б. 146.

24. Гринева М.И. Педагогика фанлари номзоди., 2015.Ўқув жараёнида ўспиринларнинг ўқиш маданиятини ривожлантиришнинг ташкилий ва педагогик шартлари. - Санкт-Петербург, 2015. – б. 234.

25. Примаковский А.Р. Ўқиш маданияти тўғрисида: ақлий меҳнатни илмий ташкил этиш нуқтаи назаридан китоб билан мустақил ишлаш усуллари. - М.: Книга, 2001. - б. 158;

26.Смородинская М.Д. Ўқувчиларни ривожлантиришнинг ёшлар босқичининг хусусиятлари ва уларни кутубхоналар амалиётида кўриб чиқиш. дисс.... Педагогика фанлари номзоди, Л. 1982, - б. 25. ■

Электрон технологиялар ва интерактив тармоқ маконининг жадал ривожланиши электрон нашрлар сонини кўпайтирди, рақамли кутубхоналар, виртуал китоб клублари, онлайн жамоалар ва кўплаб веб-сайтларнинг пайдо бўлишига сабаб бўлди